

Stiftelsen
Norsk etnologisk gransking
Postboks 1010, Blindern
0315 OSLO

Oslo, september 1997

Spørreliste nr. 175

SOPP OG BÆR

Det er blitt høst, og innhøstingen fra naturen går mot sin slutt for i år. Da kan det passe med en liste om sopp og bær, om sanking, tilberedelse og bruk. Vi er interessert i hva som blir sanket inn fra skog og mark, om det beror på tradisjon eller impulser, og om det sosiale aspektet ved turene. Hvordan du konserverer de forskjellige sortene og hvordan de blir brukt i husholdningen, er også av interesse. Oppskrifter tar vi derfor imot med stor takk. Ved alle disse aspektene; hva du sanker, hvordan du konserverer og hva du bruker de forskjellige sortene bær og sopp til, kan det ha skjedd **endringer i ditt eget livsløp**. Det er vi svært interessert i å få vite noe om.

Les gjennom hele spørrelisten før du begynner å skrive. Vi er mest interessert i dine egne erfaringer, framfor mer generelle synspunkter. **Fortellinger om konkrete hendelser og opplevelser i forbindelse med noe av det vi spør om, tar vi svært godt imot.**

SOPP

Sopp har ingen tradisjonell plass i norsk kosthold. Vi vil gjerne vite litt om hvordan man har sett på sopp til mat i ditt barndomshjem og hvordan du ser på det i dag. Har det skjedd noen endringer her i løpet av ditt liv? Når og under hvilke omstendigheter det skjedde vil vi gjerne høre om.

Har behovet for mat under andre verdenskrig betydd noe i denne utviklingen?

Er det vanlig i ditt miljø å sanke og bruke sopp til mat, eller synes du at folk som plukker sopp skiller seg ut i miljøet?

Dersom du selv sanker og bruker sopp: hvem har i så fall lært deg det? Er det noe du har hjemmefra, fra venner, eller er du blitt inspirert av utenlandsreiser, av utenlandsk mat her i landet eller gjennom ukebladenes matspalter og oppskrifter?

Arrangeres det soppkurs og -turer på ditt hjemsted, og har du selv tatt del i slike?

Fins det soppkontroll der du bor, og går du dit med fangsten din for å lære eller for å være sikker på at du ikke har giftig sopp med deg hjem?

Hvis du ikke drar på sopptur, kjøper du sopp i butikken? Hva slags sopp kjøper du da?

Hvis du ikke bruker sopp og ikke kan tenke deg det, hva begrunner du det med? Er du redd for at den er giftig, synes du sopp er "ekkelig" eller uspiselig? Betyr det noe at husdyrene har en forkjærighet for enkelte typer sopp? Vi tar gjerne imot fortellinger om erfaringer du selv har hatt, eller fortellinger du har hørt om andre og deres erfaringer med sopp som mat!

På sopptur

Hvor mange soppturer drar du på i løpet av sesongen? Drar du om ettermiddagen, i ukedagene eller i helgen? Drar du på sopptur på søndager? Hvis du gjør det, har det skjedd en endring her i løpet av ditt liv? Når var det, og hvorfor?

Hvilke "typer" sopp plukker du, og hvilke sorter innenfor hver familie? Er det noen sopper du synes er mer "verdifulle" enn andre? Det følgende er en grov eksemplifisering av forskjellige sopper, men fortell så godt du kan i detalj om hvilke sopper du finner og foretrekker, selv om de ikke er med på listen her. Kantareller (f.eks. også traktkantarell), morkler (f.eks. spissmorkel, sandmorkel, bispelue), risiker (f.eks. matriske, skjeggriske), kremler, piggsopp, fingersopp, røyksopp og rørsopp (f.eks. steinsopp, smørsopp, skrubb)?

Hva slags utstyr har du med deg når du drar ut for å lete etter sopp: kurv, plastpose, soppkniv, soppbok? Renser du soppen ute i skogen, eller venter du til du kommer hjem? Har du spesielle steder du drar til hvert år? Har du noen "hemmelige" soppsteder som du ikke deler med andre eller bare med noen utvalgte? Hva slags sopp er det du finner der?

Drar du på sopptur for mataukens skyld? Har sopp noen økonomisk betydning i husholdet ditt?

Drar du på sopptur mest for hyggens skyld? Går du alene eller hvem går du på tur sammen med: ektefelle/samboer, barn, venner eller venninner? Hvordan legger du/dere turene opp, hva gjør du/dere for å gjøre den til noe ekstra, drar du/dere kort eller langt?

Arrangerer du/dere spesielle måltider der soppen har en hovedrolle? F.eks. omkring årets første kantareller? Hvem er med og hvordan er arrangementet? Er det spesielle retter og borddekning?

Konservering og bruk

Hvordan konserverer du soppen til bruk utover vinteren? Tørker du, hermetiserer eller fryser du soppen? Andre metoder kan være sylting eller salting. Bruker du ulike former for konservering til ulike soppslag? Her er vi også interessert i om dette har endret seg over tid.

Hva bruker du soppen til: supper, salat, vegetar-, fiske- eller kjøttretter? Har du noen oppskrifter du bruker jevnlig? Hvilke, og hvor har du dem fra? Kokebøker, blad, venner, hjemmefra?

Gir du bort sopp eller egne soppprodukter som gave? Til hvem og til hvilke anledninger?

Sopp er ikke bare mat

Bruker du sopp til annet enn mat? Til farging av tekstiler, f.eks.? Hvilke sopper sanker du da, til hvilke tekstiler/garn og hvilken farge gir soppene?

Fra gammelt av har sopp vært brukt som legemiddel, til å lege sår og stoppe blødninger eller som barnepudder. Har du hørt om noe av dette, og hvilke(n) sopp(er) var det snakk om? Fortell om hendelser der sopp har vært brukt på denne måten, dersom du kjenner til eller har hørt om det.

BÆR

Hver sommer og høst skriver lokalavisene om hvordan bærhøsten blir, om det er for kaldt eller for tørt for de forskjellige bærsortene. Det tyder på at interessen for å plukke bær til eget bruk er stor blant folk. Men av forskjellige grunner har det ikke alltid vært slik, og i det tradisjonelle norske kostholdet har ville bær ikke hatt noen dominerende plass. Drar du selv ut for å plukke bær og har det i løpet av ditt liv skjedd endringer fra mye til mindre eller fra lite til mye? Når skjedde disse endringene, og hva var grunnen til dem?

Hvor mange bærturer kan det bli pr. sesong? Hvilke dager drar du på tur? Drar du ut på ettermiddager? Bruker du søndagen til å dra på bærtur? Hvis du gjør det, var det da akseptabelt å plukke til vinterforsyning eller bare for å spise der og da? Har det eventuelt skjedd forandringer i synet på bærplukking på søndager?

Hvem har "lært" deg å plukke bær? Var det noe dere gjorde i ditt barndomshjem, eller er det noe du har begynt med selv?

På bærtur

Hvilke sorter bær plukker du: blåbær, tyttebær, krekling (krøkebær), bringebær, bjørnebær, multer, tranebær, åkerbær, nyper, rognebær eller andre? Hva bruker du de forskjellige bærsortene til, og har dette endret seg f.eks. i takt med at familiesituasjonen endrer seg? Har plukking av ville bær en økonomisk betydning i husholdningen din, og har dette eventuelt endret seg i livsløpet ditt?

Plukker du bær for salg? Hvilke bærsorter er det snakk om, hvor mye kan det dreie seg om og hvem leverer du til?

Gir du bort bærprodukter som gave til noen? Til hvilke anledninger?

Å dra på bærtur har også en sosial side. Drar du spesielt ut for å plukke bær, eller drar du først og fremst på tur og plukker bær i samme slengen dersom du finner det? Har du i tilfelle med deg noe i lommen til å plukke i dersom du er så heldig å finne noe? Drar du langt for å plukke bær, hvor langt, og hvilke sorter er det da snakk om? Hvem er i tilfelle med på bærturen: venner, familien, barna? Hva har dere med for turen eller dagen for å gjøre den hyggelig?

Er det i din familie forskjell på kvinner og menn når det gjelder å plukke bær? Vil f.eks. mannen i huset bare plukke tyttebær? Er det forskjell på hvordan man plukker? Plukker du bær for hånd, eller bruker du bærplukker? Får mannen i huset bruke bærplukker mens husmoren plukker for hånd, eller er det omvendt?

Renser du/dere bærene underveis, eller blir det en stor rensesjau hjemme? Har du/dere lure metoder for å rense bær for at det skal gå fortere, og hvem har ansvaret for den lure metoden?

Har du "hemmelige" steder for enkelte bærsorter (milter, tranebær, åkerbær)?

Milter er en bærsort som skiller seg ut fra de andre fordi den er sjeldnere og derfor dyrere i handelen enn andre ville bær. Nord i landet er multemyrer grunneiers eiendom, og alle steder i landet er det en årlig forargelse over at enkelte plukker multer mens den enda er kart. Vi vil gjerne vite om du drar på multetur, om du har "hemmelige" multesteder og hvem du eventuelt deler hemmeligheten med, om du er kjent med at det er konkurranse i ditt lokalmiljø om hvem som kan finne multer og

hvor mye, om det gjelder å komme først, om det blir konflikter omkring multeplukkingen og om det er så mye multer på ditt hjemsted at det blir plukket for salg.

Konservering og bruk

Vi vil gjerne at du skriver om hvordan både konservering og bruk har endret seg over tid. Hvordan konserverer du ville bær, hvordan gjør du det nå og hvordan gjorde du det tidligere: f.eks. sylter du med mye sukker, med lite sukker, konserveringsmiddel, hermetiserer eller fryser du? Hvordan ble det gjort i ditt barndomshjem? I tilfelle du har endret praksis, fortell hvorfor: f.eks. om det henger sammen med moderne teknikk, endret syn på kosthold (lettsyltetøy er blitt et begrep) eller annet.

Hvor har du lært konservering av bær: i ditt barndomshjem, av venner, gjennom kokebøker?

Hva bruker du de forskjellige bærsortene til: pålegg, kaker, desserter, som tilbehør til kjøtt eller fisk? Vi vil veldig gjerne ha oppskrifter, både eldre og nyere. Har det skjedd endringer her, f.eks. bruker du mer eller mindre dessert, syltetøy, saft nå enn tidligere?

Lager du fest omkring innhøstingen av ville bær: f.eks. familiefest med de første blåbærene til pannekaker eller pai, årets første trollkrem når tyttebærene er i hus eller lignende? Fortell gjerne om slike sammenkomster.

Kjøp og selvplukk av (hage)bær

Kjøper du ville bær, til vinterforsyning eller til spesielle anledninger? Hva slags bær og hvilke anledninger er det eventuelt snakk om?

Ikke alle har egen hage, eller kan/vil dra på bærtur, men vil gjerne ha et forråd av syltetøy eller saft likevel. Kjøper du hagebær, eller drar du på selvplukk? Hvilke bær er det i tilfelle snakk om?

Hvis du ikke plukker bær til husholdningen, kjøper du ferdig syltetøy i butikken og/eller dessertbær fra frysedisken?

Bær til annet enn mat

Har du bær i huset som du bruker til legemiddel, f.eks. mot diaré?

Plukker du einerbær til krydder?

Bruker du bær til dekorasjoner, f.eks. tyttebær eller rognebær?

Tror du det er sammenheng mellom mengden av rognebær på trærne og vinterværet? Kjenner du til slike talemåter? Hvordan lyder de?

Anne Moestue

Ann Helene B. Skjelbred